

Bartłomiej Waclawek*

ORCID 0009-0002-9734-2818

Rumia

Środowisko muzułmańskie we Francji na przykładzie wybranych dzieł literackich

The Muslim Community in France Based on Selected Literary Works

Słowa kluczowe: imigracja, islam, literatura piękna, przedmieścia, stereotyp

Keywords: France, immigration, Islam, literature, stereotype, suburbs

Streszczenie

Jedną z dziedzin kultury umożliwiającą śledzenie oraz prezentowanie zmian społecznych i politycznych jest literatura piękna, co odnosi się także do muzułmanów zamieszkujących Francję, bez których trudno w pełni zrozumieć funkcjonowanie tego państwa. Relacje pomiędzy muzułmanami a państwem francuskim, a także pozostałymi mieszkańcami Francji, istnieją od bardzo dawna i w biegu historii przybierały różne formy, w zależności od okresu i konfiguracji politycznej. W ciągu dziejów relacje te bywały niejednokrotnie bardzo burzliwe. W literaturze francuskiej można odnaleźć wiele dzieł, dzięki którym da się zaprezentować społeczność muzułmańską we Francji. Można wskazać dwa zasadnicze podziały w tym względzie: te powstałe wewnątrz społeczności muzułmańskiej oraz poza nią. Przywołane przykłady z obu nurtów pozwolą ukazać różne opinie i wnioski.

* Bartłomiej Waclawek, mgr; nauczyciel w Powiatowym Zespole Szkół nr 2 im. H. Roszczyńskiego w Rumii; e-mail: waclawekbartlomiej@gmail.com.

Abstract

One of the fields of culture that makes it possible to trace and present social and political changes is literature, which also applies to Muslims living in France, without whom it is difficult to fully understand how the state functions. Relations between Muslims and the French state, as well as with other inhabitants of France, have existed for a very long time and, over the course of history, have taken various forms depending on the period and political configuration. Throughout history, these relations have often been quite turbulent. In French literature, one can find many works that make it possible to present the Muslim community in France. Two main divisions can be identified in this respect: those created within the Muslim community and those created outside it. The cited examples from both currents make it possible to show different opinions and conclusions.

Wstęp

Literatura piękna jest jedną ze sztuk, przez którą wyraża się nastroje społeczne, a także przedstawia się znaczące opinie w subiektywnym zakresie. Jest dziedziną kultury, w której – jak w zwierciadle – odbijają się zjawiska związane ze społeczeństwem i jego funkcjonowaniem. Francja, uważana za jedno z najważniejszych państw tworzących dziedzictwo europejskie, słynie z wielu pisarzy, którzy zarówno w przeszłości, jak i współcześnie podejmują tematy będące w danym momencie palącymi kwestiami społecznymi. Często też te same zagadnienia były różnie przedstawiane, zależnie od poglądów. Istotną częścią dyskursu politycznego we Francji jest islam, a w związku z tym wiele konotacji: jego wpływ na funkcjonowanie państwa, integracja jego wyznawców z resztą społeczeństwa czy różnice kulturowe. Widoczne jest znaczące napięcie społeczne, które przejawia się zarówno w literaturze, jak i w innych dziedzinach kultury. Kwestia dotyczy dalszych problemów, takich jak imigracja, dziedzictwo historyczne, kolonializm czy tzw. przedmieścia (*banlieue*). Obecnie znaczna część muzułmanów jest zintegrowana. Przykładem mogą być widoki z paryskiego metra, gdzie pośród osób ubranych na sposób uznany za zachodni można dostrzec kobiety noszące *hidżab* czy mężczyzn ubranych w sposób typowy dla państw Maghrebu czy Bliskiego Wschodu.

Celem artykułu jest prezentacja obrazu muzułmanów w społeczeństwie francuskim w kontekście wybranych dzieł literatury francuskiej z przełomu XX i XXI w. Nie jest to obraz całościowy, lecz oparty na świadomie wytypowanych dziełach będących reprezentatywnymi dla określonego spojrzenia na kwestię

muzułmańską. Chcąc pogłębić temat, należy zadać pytania: Dlaczego kwestia społeczności muzułmańskiej we Francji jest tak często poruszana? Czy w tym przypadku można dostrzec ściśle powiązanie islamu i migracji? Którzy pisarze francuscy odnoszą się w swoich dziełach do wspomnianego zagadnienia? W jaki sposób to czynią?

Islam w dzisiejszej Francji – kontekst społeczno-kulturowy

Mówiąc o społeczności muzułmańskiej we Francji należy zwrócić przede wszystkim uwagę na jej powstanie – jako grupa, którą łączą wspólne dążenia ukształtowane przez daną kulturę bądź religię. Znane są źródła potwierdzające relacje pomiędzy państwami o charakterze muzułmańskim a Francją. Zazwyczaj miały charakter rywalizacji, przede wszystkim militarnej. Do rangi symbolu przeszła bitwa pod Poitiers z 732 r., kiedy to wojska pod dowództwem Karola Młota pokonały „Saracenów”. Wielki wpływ na kulturę francuską wywarły krucjaty, których celem było wyzwolenie Ziemi Świętej od muzułmanów i przywrócenie Grobu Pańskiego pod panowanie chrześcijan. Z okresu średniowiecza pochodzi wiele dzieł literackich, między innymi słynny poemat *Pieśń o Rolandzie* czy inne utwory z gatunku *chansons de geste*. Świadczy to o tym, że kwestia islamu i obecności muzułmanów w kontekście historii i kultury Francji nie jest czymś nowym. Jak twierdzi francuski kulturoznawca Jean Mouttapa: „Islam jest niewątpliwie istotnym zagadnieniem we Francji – takim, które na co dzień oddziałuje na relacje między różnymi grupami społecznymi i regularnie staje się przedmiotem medialnych sporów. Nie jest to jednak kwestia, która pojawiła się dopiero po 11 września 2001 r. ani taka, która wkroczyła na scenę międzynarodową wraz z islamizmem w czasie rewolucji irańskiej czy wojny w Algierii. Jej początki sięgają znacznie wcześniej – jeszcze zanim Francja stała się «Francją», w czasach, gdy naród był dopiero w trakcie kształtowania się. Można je dostrzec już w okresie bitwy pod Poitiers, następnie w czasie krucjat, a także w procesie przyswajania myśli i nauki arabskiej na średniowiecznych uniwersytetach”¹.

Chętnie wskazuje się na XIX w. jako na okres, kiedy społeczność muzułmańska we Francji ujawnia się w zorganizowanej formie. Był to także czas, kiedy Francja zdobywała kolonie w dzisiejszym Maroku, Algierii czy Tunezji. Eksploatowanie tych ziem, a także sprawowanie kontroli powodowały pojawienie się

¹ J. Mouttapa, *Avant-propos de l'éditeur*, [w:] *Histoire de l'islam et des musulmans en France du Moyen Âge à nos jours*, red. M. Arkoun, Paris 2006, s. 9 [tłum. wł. autora].

we „Francji metropolitalnej”² nie tylko towarów, lecz także osób głoszących nowe idee, przede wszystkim starających się dbać o interesy polityczne świata islamu. W wielu wypadkach nie traktowano ich poważnie i to w sytuacji, gdy przybysze legitymizowali się obywatelstwem francuskim.

Dla intensyfikacji muzułmańskiej obecności we Francji przełomowym okazał się początek I wojny światowej. Władze Republiki Francuskiej postanowiły wzmocnić armię poprzez powoływanie do wojska mieszkańców Algierii³. Skutkowało to wzmożoną migracją Algierczyków, w zdecydowanej większości wyznawców islamu, na kontynent europejski. Po 1918 r. wielu żołnierzy zdecydowało się pozostać we Francji. Doceniając zaangażowanie i postawę żołnierzy pochodzących z Algierii oraz innych kolonii francuskich znajdujących się pod wpływem islamu, rząd postanowił sfinansować budowę meczetu w Paryżu, jako wyraz wdzięczności „za wkład w obronę ojczyzny”. Budowano go w latach 1922–1926 – w jego otwarciu uczestniczył prezydent Republiki Gaston Doumergue (1863–1937)⁴.

Ponieważ w okresie międzywojennym liczba muzułmanów we Francji metropolitalnej wzrastała, ujawniły się zwiększone potrzeby tej społeczności. Świadczy o tym chociażby otwarcie szpitala muzułmańskiego w Bobigny pod Paryżem⁵. Po zakończeniu II wojny światowej imigracja z państw Maghrebu wciąż rosła, pomimo trwającej od 1954 r. wojny algierskiej oraz licznych kontrowersji związanych z traktowaniem obywateli francuskich pochodzących z kolonii, które w międzyczasie uzyskały niepodległość. Francuski filozof Alain Boyer wskazuje: „Od zniesienia limitu imigracji ludności pochodzącej z Maghrebu, imigracja ta została od lat 70. rozszerzona na inne kraje muzułmańskie (dawne kolonie czarnej Afryki, Komorów oraz z Turcji), co doprowadziło do dużej różnorodności islamu we Francji”⁶.

Wspomniane zmiany wpłynęły na wiele dziedzin życia, jak edukacja, struktura zatrudnienia w poszczególnych sektorach gospodarki czy szeroko pojęta kultura. Nie były one powierzchowne, ale odcisnęły znaczące piętno na społeczeństwie francuskim, w tym na funkcjonowaniu państwa. Boyer podsumowuje, gdy stwier-

² Pojęcie oznaczające tereny państwa francuskiego położone w Europie.

³ Por. M. Renard, *Les débuts de la présence musulmane en France et son encadrement*, [w:] *Histoire de l'islam et des musulmans en France du Moyen Âge à nos jours*, red. M. Arkoun, Paris 2006, s. 748.

⁴ Ibidem, s. 758–760.

⁵ Ibidem, s. 732.

⁶ A. Boyer, *La diversité et la place de l'islam en France après 1945*, [w:] *Histoire de l'islam et des musulmans en France du Moyen Âge à nos jours*, red. M. Arkoun, Paris 2006, s. 794 [tłum. wł. autora].

dza „Zmiany te wyraźnie przekształcają krajobraz religijny Francji. W 2005 roku liczba muzułmanów przekroczy 4 miliony, z czego około połowę będą stanowili obywatele francuscy. W konsekwencji islam stanie się – pod względem liczby wyznawców – drugą najczęściej praktykowaną religią w kraju. W tej sytuacji kwestia integracji muzułmanów powinna zostać jasno i jednoznacznie postawiona, zwłaszcza w kontekście ich integracji ekonomicznej, społecznej i kulturowej oraz funkcjonowania w ramach Republiki”⁷.

Mówiąc o zagadnieniu wyznawców islamu we Francji, nie można pominąć wciąż żywych stereotypów na ich temat, znaczących problemów w edukacji imigrantów, bezrobocia lub braku chęci podejmowania pracy, stosunku do innych grup społecznych i religijnych. Wymienione zagadnienia wskazują pola, które odbijają się w działalności twórców kultury. Warto podkreślić, że szczególnie odnosi się to do twórczości literackiej. Uważny obserwator życia społeczno-politycznego we Francji dostrzega, że mamy tu do czynienia z rosnącym konfliktem, który jest stymulowany przez wzrastające napięcia pomiędzy życiem religijnym muzułmanów, radykalizacją ich postawy oraz ich interakcjami ze społeczeństwem francuskim. Do najpoważniejszych problemów, z którymi boryka się państwo francuskie należą zamieszki wybuchające regularnie na przedmieściach wielkich miast, ze stolicą na czele (gdzie jedną z głównych grup uczestników są imigranci z państw muzułmańskich) czy zamachy dokonywane przez radykalne grupy islamskie. Warto wspomnieć o atakach terrorystycznych w Paryżu z listopada 2015 r., które zostały zorganizowane pomimo intensywnych działań służb antyterrorystycznych. Sprzyjało temu sprawne zorganizowanie społeczności muzułmańskiej, której członkowie nierzadko preferują radykalną interpretację Koranu.

Wyróżnikiem społeczności francuskich muzułmanów jest jej infiltracja przez duchownych islamskich, dla których dżihad („święta wojna”) stanowi obowiązek każdego muzułmanina. Wyrażają przekonanie, że usprawiedliwione są działania przeciwko ludzkiemu życiu oraz porządkowi państwowemu, jeśli to służy sprawie islamskiej. Problem nie ogranicza się tylko do kwestii tak bardzo niehumanitarnej, jaką jest przemoc fizyczna, ale także do promowania postaw przeciwstawnych wobec zasad istotnych dla Republiki Francuskiej, jak laickość czy prawa kobiet. Na powyższą sprawę zwrócił uwagę anonimowy dziennikarz (tworzący pod pseudonimem Étienne Delarcher) w książce *Au cœur de l’islam de France. Trois ans d’infiltration dans 70 mosquées*. Napisał ją po zakończeniu

⁷ Ibidem.

dziennikarskiego śledztwa, w ramach którego udawał raz muzułmańskiego neofity, a kiedy indziej człowieka rozważającego przejście na islam, odwiedzając przy tym 70 meczetów w różnych częściach Francji⁸. Stwierdza: „Przedmiotem mojego badania jest przekroczenie pytań, które stawiają niemalże wszyscy wychodząc od przypuszczeń i czczych debat, i wracając do tego, co powinno być zawsze podstawą pracy dziennikarskiej: do faktów”⁹. Książka Delanchera nie wywołała znaczącego poruszenia – przywoływano ją w mediach o nastawieniu prawicowym bądź centrowym.

Podsumowując, należy zaakcentować, że kwestia społeczności muzułmańskiej we Francji jest bardzo newralgiczna. Ujawniające się w jej kontekście napięcie można nazwać „tłącym się konfliktem”. Dotyczy to dwóch zasadniczych grup: samych muzułmanów, jak i reszty społeczeństwa. Ci drudzy stanowią szeroką zbiorowość, zwłaszcza w podejściu do wspomnianego zjawiska. Można do niej zaliczyć osoby o różnej przynależności religijnej i narodowościowej. Tak samo w przypadku pierwszej, gdzie elementem wspólnym jest wyznawanie islamu, a różnice stanowi przynależność do poszczególnych narodów kultury muzułmańskiej.

Przykłady literatury francuskiej odnoszącej się do społeczności muzułmańskiej we Francji

Literatura jako dziedzina kultury we Francji odgrywa znaczącą rolę. W ciągu wieków dzieła literackie były odzwierciedleniem zjawisk społecznych i historycznych, a także niejednokrotnie manifestem wzywającym do wprowadzenia – nie rzadko rewolucyjnych – zmian politycznych. Można też określić je swoistym lustrem, w którym „odbijały się” opinie, poglądy, oceny różnych spraw społeczno-politycznych. Przez wieki w kulturze francuskiej powstało wiele klasycznych dzieł stanowiących potwierdzenie tego zjawiska. Przykładem może być wydana w 1831 r. powieść Victora Hugo pt. *Katedra Marii Panny*, która znacząco wpłynęła na postrzeganie dziedzictwa średniowiecza w XIX-wiecznej Francji. Podobnie można określić dzieła z serii *Komedii ludzkiej* Honoré de Balzaca, *Czerwone i czarne* Stendhala, cykl *W poszukiwaniu straconego czasu* Marcela Prousta czy

⁸ Por. É. Delarcher, *Au cœur de l'islam de France. Trois ans d'infiltration dans 70 mosquées*, Paris 2024.

⁹ Ibidem, s. 10.

Dżumę Alberta Camusa. Dzieła te odnosiły się do istotnych zagadnień podejmowanych w ramach dyskursu społecznego i stanowiły w nim istotny punkt odniesienia.

Pomimo upływu lat i rozwoju technologii, literatura nadal pozostaje miarą tego, co dzieje się w życiu politycznym i społecznym. Ma to także zastosowanie do prezentowania obrazu codzienności społeczności muzułmańskiej we Francji. Znacząca liczba dzieł literackich publikowanych w II poł. XX i w pierwszych dekadach XXI w. jest jej poświęcona. Wyróżnikiem publikowanych utworów jest dwojakość kierunku (perspektyw) spojrzenia na francuskich muzułmanów – z wnętrza społeczności muzułmańskiej oraz spoza niej. Warto zwrócić uwagę, że w odniesieniu do obrazu tej grupy jest to istotny podział, który można wyróżnić wśród dzieł o tej tematyce. W przedstawieniu zagadnienia zostały wybrane tylko niektóre dzieła, ze względu na ich ilość, przekraczającą ramy artykułu.

Zagadnienie obrazu środowiska muzułmańskich imigrantów w literaturze francuskiej ma swoje miejsce w badaniach literaturoznawczych. Warto wspomnieć Charlesa Bonna (1942–2024), specjalistę od literatury Maghrebu, autora dwutomowej pracy *Littératures des immigrations*. W zbiorowej pracy *Histoire de l'islam et des musulmans en France du Moyen Âge à nos jours* (2006), pod redakcją Mohammeda Arkouna, znajduje się dział poświęcony literaturze w kontekście środowiska muzułmańskiego. Zamieszczono w nim artykuł Guy'a Dugasa pt. *Regards sur l'islam et les musulmans dans la littérature*. Warta wspomnienia jest także praca Jean-Marca Moura (1956–) *Littératures francophones et théorie postcoloniale*, uwzględniająca przede wszystkim współczesny kontekst. To tylko część pozycji odnoszących się do kwestii społeczeństwa imigranckiego.

a) Perspektywa wewnętrzna

Mając na myśli przykłady literatury „z wewnątrz” dotyczącej społeczności muzułmańskiej we Francji, należy odnieść się do dzieł napisanych przede wszystkim przez osoby będące francuskimi muzułmanami. Ich muzułmańskość charakteryzuje się różnym stopniem zaawansowania, w tym odmiennymi punktami widzenia oraz sposobem prezentowania wyznawanych idei.

W 1983 r. Mehdi Charef, pisarz algierskiego pochodzenia, opublikował powieść *Le thé au harem d'Archibald* (*Herbata w haremie Archibalda*). W przynębiający sposób prezentuje w niej dzieci imigrantów pochodzących z państw muzułmańskich. Przywołuje młodych ludzi szukających dla siebie – często z niepowodzeniem – życiowego miejsca. Rzeczywistość islamu okazuje się w ich życiu nie atutem, lecz obciążeniem, utrudniającym wyrwanie się z ponurej „pustyni

betonu”¹⁰. Inny Algierczyk, Azouz Begag, trzy lata później wydaje autobiograficzną powieść *Le Gone du Chaâba* (*Chłopiec z Ghabby*). Przywołuje w niej napięcie będące konsekwencją spotkania algierskiej (muzułmańskiej) i francuskiej kultury. Begag akcentuje, że kluczem do poprawy życiowego położenia francuskich muzułmanów jest edukacja¹¹. Potwierdzeniem uznania dla jego twórczości jest fakt, że wspomniana powieść została w 1997 r. wpisana na listę obowiązkowych lektur francuskich szkół średnich.

Dwie powyższe książki zostały wydane w okresie, gdy prezentowano zjawisko imigracji, odwołując się do państwa, skąd pochodzili przybysze i nie interesowano się zbyt wyznawaną przez nich religią. Zmiana spojrzenia nastąpiła po zamachach w Stanach Zjednoczonych z dn. 11 września 2001 r. Po tym tragicznym wydarzeniu ujawnił się globalny trend, także we Francji, w ramach którego stawiano znak równości między terroryzmem i islamem. Takie podejście krytykuje Abd al Malik, francuski raper senegalskiego pochodzenia, w powieści z 2004 r. *Qu'Allah bénisse la France!* (*Niech Allah błogosławi Francję*). To autobiografia, w której autor prezentuje islam jako przyczynę życiowych zmian – „wyrwania się” z zagrożeń płynących ze środowiska *banlieue*, zwłaszcza z kształtującej je kultury *la haine* (*nienawiści*), zjawiska wielokrotnie prezentowanego w dziełach literackich dotyczących francuskich muzułmanów¹².

Z podobnego środowiska wywodzi się pisarka i scenarzystka Faïza Guène, identyfikująca się z francuskim feminizmem i w konsekwencji krytycznie podchodząca do islamu, który negatywnie ocenia za przewidziane dla kobiet miejsce w życiu rodzinnym i społecznym. W powieści *Les Gens du Balto* (*Ludzie z Balto*) z 2008 r. przedstawia historię osób wzrastających w środowiskach imigranckich, próbujących zmierzyć się z dziedzictwem religijnym islamu i postrzeganiem go ze strony francuskiego społeczeństwa¹³. Guène stała się znana dzięki wcześniejszemu dziełu z 2004 r. *Kiffe kiffe demain* (*Pokochać jutro*). Przedstawia w nim spojrzenie na środowisko przedmieść z punktu widzenia algierskiej 12-latki. Islam jest tam prezentowany jako niezrozumiały i negatywnie wyróżniający się na tle reszty świata¹⁴. W kolejnej książce, którą wydano w 2014 r., przedstawia napięcia wywołane przez islam. Czyni to z pozycji nastoletniego bohatera. Podobnie jak w dwóch wcześniejszych dziełach, Guène wypowiada krytyczne uwagi na temat islamu.

¹⁰ Por. M. Charef, *Le thé au harem d'Archib Ahmed*, Paris 1988.

¹¹ Por. A. Begag, *Le Gone du chaâba*, Paris 1998.

¹² Por. Abd al Malik, *Qu'Allah bénisse la France!*, Paris 2014.

¹³ Por. F. Guène, *Les Gens du Balto*, Paris 2010.

¹⁴ Por. eadem, *Kiffe kiffe demain*, Paris 2004.

Mahir Guven to pisarz pochodzenia turecko-kurdyjskiego, który zadebiutował w 2017 r. powieścią *Grand frère* (*Starszy brat*). W utworze porusza problem islamu i radykalizacji części młodych ludzi. Przedstawia losy dwóch braci wychowujących się na przedmieściach Paryża w rodzinie imigrantów. Młodszy radykalizuje się i decyduje wstąpić w szeregi bojowników Państwa Islamskiego (ISIS)¹⁵. Dzieło Guvena stanowi nowatorską próbę rozprawienia się z problemem radykalizacji, u której podstawy znajduje się islam.

b) Perspektywa zewnętrzna

Kontrapunktem spojrzenia wewnętrznego na społeczność muzułmańską we Francji są dzieła pisarzy związanych z rodzimą kulturą francuską. W tym przypadku główną osią jest krytyczne nastawienie wobec zwyczajów, praktyk i zjawisk utożsamianych z grupą francuskich muzułmanów. Warto zaznaczyć, że zdecydowanie jest mniej dzieł o charakterze prozatorskim. Jako najgłośniejsze, zwłaszcza na przestrzeni ostatnich lat, uważa się *Uległość* (*Soumission*) z 2015 r., postmodernistycznego pisarza Michela Houellebecqa. Islam jest przedstawiony jako religia stopniowo opanowująca poszczególne dziedziny życia, jednakże nie w sposób radykalny, lecz za pomocą miękkich metod, zwłaszcza na tle politycznym, np. poprzez oferowanie łatwiejszej ścieżki kariery urzędniczej lub naukowej osobom uznającym „Mahometa za proroka Allaha”. Interesujący jest obraz rozkładu kulturowego społeczeństwa francuskiego, poddającego się muzułmańskiej dominacji¹⁶. Wspomniane dzieło w całości koncentruje się na tym, jednakże nawiązania do obrazu społeczności można odnaleźć w innej książce Houellebecqa, w *Platformie* (*Plateforme*) z 2001 r., gdzie islam jest przedstawiony jako „motor” działań zradyzalizowanych grup, jednakże jest to tylko jeden z wątków narracyjnych¹⁷. Warto też wspomnieć o książce autorstwa Nicolasa Mathieu’ego *Leurs enfants après eux* z 2018 r. (*Ich dzieci po nich*). Powieść skupia się na dorastaniu nastolatków w bliżej nieokreślonej prowincji we wschodniej Francji w latach 90. W kontekście islamu przedstawiciele tej społeczności ukazani są jako obarczeni jarzmem stereotypów w relacji do innych członków społeczeństwa Francji. Mathieu przedstawia muzułmańskich bohaterów jako osoby, dla których religia ta nie ma większego znaczenia, a które można określić jako „muzułmanów kulturowych”¹⁸. Jeden z najbardziej poruszanych wątków dotyczących tej społeczności można

¹⁵ Por. M. Guven, *Starszy brat*, Warszawa 2019.

¹⁶ Por. M. Houellebecq, *Uległość*, Warszawa 2015.

¹⁷ Por. idem, *Platforma*, Warszawa 2020.

¹⁸ Por. N. Mathieu, *Leurs enfants après eux*, Paris 2020.

znaleźć w powieści Hervé Le Telliera z 2020 r. *L'Anomalie* (*Anomalia*). Co prawda jest on marginalny, ale przewija się przez całą akcję: współczesne społeczeństwo nie jest w stanie zmierzyć się z wyzwaniem wpływu skonsolidowanej społeczności muzułmanów¹⁹. Odnosząc się do przykładów literatury opisującej wspomnianą grupę należy wymienić tzw. dzieła *non-fiction* w formie esejów lub reportaży. Emmanuel Todd, francuski historyk i antropolog, po zamachach w Paryżu z 2015 r., napisał książkę *Qui est Charlie? (Kim jest Charlie?)*, w której przedstawił strukturę współczesnego społeczeństwa francuskiego w konfrontacji ze światem islamu, którego członkowie w większości przypadków mają problem z dostosowaniem się do republikańskiej laickości. Gilles Kepel jest uważany za jednego z najwybitniejszych francuskich arabistów i znawców islamu. W publikacji z 2015 r. pt. *Terreur dans l'hexagone* (*Terror heksagonu*)²⁰ wyraźnie odróżnia islam od propagowanego przez siebie pojęcia islamizmu, rozróżniając przeciętnych muzułmanów oraz osoby znajdujące się pod wpływem ideologii opartej na islamie. Kepel wyraźnie je rozdziela²¹.

Zakończenie

Prezentując obraz społeczności muzułmańskiej we Francji można dostrzec, że w ciągu ostatnich dekad islam stał się tematem obecnym w wydawanych tam dziełach literatury pięknej – zarówno jako motyw wiodący, jak i poboczny. W części z nich podkreśla się „niekompatybilność” świata muzułmańskiego z dominującą częścią francuskiego społeczeństwa, co znajduje potwierdzenie w licznych stereotypach. W innych utworach ujawnia się dążenie do rozliczenia się z przeszłością. Nie brakuje także utworów poświęconych życiu codziennemu francuskich muzułmanów, naznaczonemu zdystansowaniem wobec obyczajowości reszty społeczeństwa. Należy podkreślić dwukierunkowość niezrozumienia – francuscy muzułmanie nie rozumieją (nie chcą zrozumieć) pozostałej części społeczeństwa i na odwrót. Motyw ten widoczny jest w literaturze tworzonej wewnątrz społeczności muzułmańskiej. Można go dostrzec także w literaturze tworzonej z zewnątrz, w której muzułmanie postrzegani są nie tyle jako obcy, ile jako niebezpieczni, ponieważ dążą do podporządkowania wszystkich sfer życia społecznego

¹⁹ Por. H. Le Tellier, *L'Anomalie*, Paris 2020.

²⁰ *Heksagon* to potoczne określenie państwa francuskiego, nawiązujące do kształtu jego terytorium metropolitalnego. Dosłownie w języku polskim oznacza sześciokąt.

²¹ Por. G. Kepel, *Terreur dans l'hexagone*, Paris 2015.

i politycznego we Francji szariatowi, gardząc jednocześnie „wartościami republikańskimi”. Wśród autorów reprezentujących spojrzenie z zewnątrz wyróżniają się pisarze, których można uznać za centrowych, dystansujących się od radykalnego islamu, określanego jako islamizm, przy jednoczesnym wskazaniu, że społeczność muzułmańska stanowi jedną z integralnych części współczesnego społeczeństwa Francji i jest zdolna funkcjonować zgodnie z zasadami Republiki.

Bibliografia

- Abd al Malik, *Qu'Allah bénisse la France!*, Paris 2014.
- Begag A., *Le Gone du chaâba*, Paris 1998.
- Boyer A., *La diversité et la place de l'islam en France après 1945*, [w:] *Histoire de l'islam et des musulmans en France du Moyen Âge à nos jours*, red. M. Arkoun, Paris 2006.
- Charef M., *Le thé au harem d'Archy Ahmed*, Paris 1988.
- Delarcher É., *Au cœur de l'islam de France: Trois ans d'infiltration dans 70 mosquées*, Paris 2024.
- Guène F., *Les Gens du Balto*, Paris 2010.
- Guène F., *Kiffe kiffe demain*, Paris 2004.
- Guyen M., *Starszy brat*, Warszawa 2019.
- Houellebecq M., *Platforma*, Warszawa 2020.
- Houellebecq M., *Uległość*, Warszawa 2015.
- Kepel G., *Terreur dans l'hexagone*, Paris 2015.
- Le Tellier H., *L'Anomalie*, Paris 2020.
- Mathieu N., *Leurs enfants après eux*, Paris 2020.
- Moultaka J., *Avant-propos de l'éditeur*, [w:] *Histoire de l'islam et des musulmans en France du Moyen Âge à nos jours*, red. M. Arkoun, Paris 2006.
- Renard M., *Les débuts de la présence musulmane en France et son encadrement*, [w:] *Histoire de l'islam et des musulmans en France du Moyen Âge à nos jours*, red. M. Arkoun, Paris 2006.